folk/ed. Derg, 2022; 28(3)-111. Sayı/Issue -Yaz /Summer
DOI: 10.22559/folklor.2156

Araştırma makalesi/Research article

Yakup Kadri'nin Millî Savaş Hikâyeleri'nde Anlatıya Dönüştürülen Bellek

Memory Transformed into a Narrative in "National War Stories" by Yakup Kadri

Alev Önder*

Öz

Yakup Kadri Karaosmanoğlu roman, öykü ve tiyatro gibi farklı türlerde eserler vermiş önemli bir yazardır. Özellikle Mütareke ve Kurtuluş Savaşı yıllarından itibaren tanık olduğu sosyal meselelerin tesiri ile toplumsal dönüşümün aktarımına ağırlık veren yazar, savaş yıllarında tanık olduğu manzaraları kendi imgelemi aracılığıyla kurmacaya dönüştürür. Bu çalışmada belleğin yansıtılma biçimlerine odaklanarak ele alınan *Millî Savaş Hikâyeleri*'nde, düşman işgalinden kaynaklanan zulüm nedeni ile bilinçte yaşanan yitimlerin aktarımı incelenmektedir. Çalışmanın amacı, karakterler geçmişin acıları ile yüzleşirken kimlik ve bellekte yaşanan kırılmaların esere nasıl yansıtıldığını ortaya koymaktır. *Millî Savaş Hikâyeleri*'nde hatırlama ve unutma edimi ve bu pratikleri tetikleyen unsurların işlevleri esere dönük eleştiri yöntemi ile irdelenmektedir. Ayrıca yazarın ideolojisinin metinlere nasıl

Geliş tarihi (Received): 16-02-2022 – Kabul tarihi (Accepted): 25-06-2022

* Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Adana Alparslan Türkeş University, Science and Technology Faculty of Humanities and Social Sciences Department of Turkish Language and Literature. aonder@atu.edu.tr. ORCID 0000-0003 4012-3403

yansıdığı sorgulanmaktadır. Bellek kuramları ışığında tahlil edilen *Millî Savaş Hikâyeleri*'nde yer alan trajik öyküler, hem bireylerin hem de toplumun hatırlama ve unutma pratiklerine ışık tutan öznel deneyimlerin ifadesidir. Acı dolu travmatik deneyimler anlatıya dönüşürken tarihî olayların trajik boyutları merkezdedir. Geçmişe takılıp kalma, dün'ün arayışı ve özlemi, yitirilmiş olanın yokluğunu kabullenememe, özbeni ve çevresi ile iletişim kuramama gibi durumlar nasıl anlatısallaşılır? Belleğin canlılığı, kırılganlığı ve aldatıcılığı öykülere nasıl yansır? Bu soruların yanıtları araştırılırken yazarın geçmiş, şimdi ve gelecek zincirine dair yaklaşımı irdelenmektedir.

Anahtar sözcükler: *Yakup Kadri, millî savaş hikâyeleri, bellek*

Abstract

Yakup Kadri Karaosmanoğlu is a significiant author who produced works in different genres such as novels, stories, and theatre. In particular, with the effect of the social issues he witnessed like the Armistice and the War of Independence, the author focuses on the narrating the social transformations and transforms the landscapes he witnessed into fiction via using his own imagination. Dwelling upon the ways memory is reflected in the "National War Stories", this study examines the narration of the losses of the characters' consciousness stemming from the persecution of enemy invasion. The purpose of the study is to examine how fractures in identity and memory are reflected in the book as its characters face the pain of the past. The act of remembering and forgetting and as well as the functions of the factors that trigger these practices in "National War Stories", are examined with a critical methodology of the work. Moreover, the author's ideology, as it is reflected in the stories, is questioned.

The tragic stories found in "National War Stories" are analyzed in the light of memory theories, which are the expressions of subjective experiences that shed light on the remembering and forgetting of both individuals and society. While painful and traumatic experiences are turned into narratives, the tragic dimensions of historical events are central. How can being stuck in the past, pursuing and longing for the past, the inability to accept the absence of losses, and the inability to communicate with oneself and the environment be narrated? How aer the vividness, fragility, and delusiveness of memory reflected in these stories? While investigating answers to these questiones, the author's approach to the past, present and future chain is also examined.

Keywords: *Yakup Kadri, national war stories, memory*

Extended summary

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, as one of the significant authors of Turkish literature, witnessed the process of building a nation state and reflected upon his experiences and knowledge in his work. The author handled individual subjects in his first period works whereas he focused on social issues in the second period. As an observer of important political, social, economic, and cultural changes from the collapse of the Ottoman Empire

to the foundation of a new nation, Yakup Kadri conveys his conclusions and observations throughout his books. Therefore, the facts that shaped by his imagination reflects the transformation of the society he narrated for.

In his wide range of works consisting of different genres such as novel, short story, and theatre; history, identity, and memory are foregrounded. The adventure of constructing both individual and social identity plays a central role in his works. His book "National War Stories" fictionalizes the incidents that he witnessed or heard about from others. Negative physical and mental effects of war on Anatolian people are revealed by tragic stories describing traumatic losses. This transformation highlights an existential issue in the history of both the individual and the society. The characters like charred ruins, struggle to hold on to life. Individuals come to a mutual understanding with their experiences by sharing their stories, giving voice to their sorrow, and making their existence known to others. The connection of the past, which lives on through these narrative testimonies, with both the present and the future is questioned. Tragic dimensions of historical events are at the center of narratives that are transformed into painful and traumatic experiences. Since individual and societal changes are reflected in the stories, psychological and sociological analyses demand attention.

The purpose of the study is to examine how fractures in memory and identity are reflected in the book as its characters face the pain of the past. In this context National War Stories, consisting of intertwined stories presenting sections from the lives of bereaved characters, is examined through the lens of memory theory. The act of remembering and forgetting and the role of the things that trigger this act are examined by applying a critical method in the study.

The official duties of the author, who plays a significant role in the process of building the nation-state, is an important issue that are reflected in his works. On the other hand, the political, cultural, economic and historical conditions of the period had a strong impact as they are demonstrated on the identities and memories of the characters. The author, who mirrors the minds of individuals whose memories are disturbed, portrays the incurable wounds of the past in a realistic manner. The fragility and deceptiveness of memory are emphasized in the narratives of witnesses who took a part in the stories in which fiction and reality come together. The suppressed feelings of the characters who convey their pain were revealed in the intertwined stories and contributed to the reconstruction of identity and memory.

In most of his stories, characters who suffer from the wounds of the past are fictionalized, although there is nostalgia in some of his stories. The relationships of the characters who long for the past with themselves and those around them are addressed by focusing on the memory of the space. It can be observed in his stories that characters who are disappointed in the change and transformation of cities cannot adapt to the period and place they live in. Furthermore, it is pointed out in the stories that elements that enable the memory of the past are triggers that bring him back to the level of consciousness, such as sound and smell.

The tragic stories of people of the destroyed villages who are trying to survive despite their pain, contain important messages including warnings for the generations in the next. The main issues emphasized by the author throughout the stories are the permanent marks

left by the past on bodies and souls, and the effect of this transfer on the reconstruction of identity and memory. It is pointed out in the stories that, bodies and souls were also exposed to attacks during the invasion of the homeland by the enemy. In this context, attention is drawn to the important role that intergenerational transmission plays in the reconstruction of self/identity in stories. Hereof, it should be declared as a conclusion that Yakup Kadri's book "National War Stories" is an important work that emphasizes the foundational role of the past in fostering national unity and solidarity.

Giriş

Türk edebiyatının önemli bir yazarı olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, toplumun siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimini anlattığı romanları ile tanınır. Hikâyeci yönü de güçlü olan (Huyugüzel, 1989: 99) yazarın devlet adamı kimliği eserlerine katkı sağlayan önemli bir hususdur. Diplomat ve milletvekili olarak görev yapan Yakup Kadri'nin edebiyat anlayışı, Millî Mücadele döneminde Anadolu'da yaşanan acılara dair tanıklığı sonrasında değişir.

İlk dönem hikâyelerini ferdiyetçi bir tutumla yazan Yakup Kadri, sosyal meseleleri ele aldığı ikinci evrede tarihî ve toplumsal olayları merkeze alır. Toplumsal değişimlerin/dönüşümlerin doğru anlaşılması ve kültürel kimliğin yeniden inşası hususuna büyük önem veren yazar "bir çeşit destan edebiyatını özler" (Enginün, 2019: 429).

Tarihî olayların bireylerde ve toplumda bıraktığı iz ve geçmişin temsilleri yazarın eserlerinde yansıtılırken Yakup Kadri'nin ulus devlet inşasına katkı hususunda duyarlığı dikkat çeker. Vatanseverliğini eserlerine yansıtan yazar, kurmaca dünyasını toplumsal kimlik ve hafızanın inşasında anlatıların gücünün farkındalığı ile oluşturur. "Ortak anılar" ve "kolektif düşler" aktarılırken "millî anlatılar" (Jusdanis, 2018: 260) toplumsal kimliğin kurucu değerlerini ortaya koyduğundan Yakup Kadri için özellikle savaş yıllarında çekilen acıların anlatısallaşması büyük önem taşır. Eserlerinde Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele yıllarının sıkıntılarını dile getiren yazar, bireysel hafızada kaydedilenlerin kültürel belleğin oluşumuna etki gücüne odaklanır. Tanık olduğu veya dinlediği olaylardan yola çıkarak toplumun hatırlama ve unutma pratiklerini anlatıya dönüştürür. Kültürel mirasın aktarımı için "ideolojik birer aygıt" olarak kurgulanan metinler yazıldığı dönemin resmî söyleminin taşıyıcısıdır. Yakup Kadri'nin savaşın izlerini anlattığı öykülerle "bireylerin ulusa bağlılıklarının güçlendirilmesi, halkın yaşadıkları topraklara karşı sorumluluk bilinci taşımaları amaçlanmıştır. Bu amaca hizmet eden kurmaca karakterlerin söylemleri dirijist bilincin nasıl temsil edildiğini gösterir" (Cuşa, 2022: 487).[1]

Millî kimlik inşasında edebiyatın belirgin rolüne dikkat çeken öykülerden oluşan *Millî Savaş Hikâyeleri* yazarın millet olma bilincine katkı sağlama çabasının bir ürünüdür. Yakup Kadri, hatıralarında "ben o büyük devri yalnız kendi heyecanlarımla yaşadım." (Karaosmanoğlu, 1980: 16) diye söz ettiği Millî Mücadele yıllarını savaşlara katılmış veya sevdiklerini yitirmiş kimselerin öznel deneyimlerinden yola çıkarak kurgulamıştır. Bireysel ve kolektif belleğin iç içe olduğu metinlerin odak noktası belleği örselenmiş karakterlerin trajik hikâyeleridir. Yıkıntı hâlindeki mekânlarda varoluş mücadelesi veren karakterlerin parçalı/

yaralı bilincine ayna tutan Millî Savaş Hikâyeleri, yıkıntıdan inşa edilmeye çalışılan toplumun ortak yazgısının bir sunumudur.

Yanmış veya yıkılmış köy ve kasabalarını Tetkik-i Mezalim Heyeti ile gezen Yakup Kadri, tanıklıkları canlı tablolar aracılığıyla kurmaca dünyasına taşır. Bu çalışmada incelenen *Millî Savaş Hikâyeleri*[2], düşman istilasında zulmedilmiş toplulukların hafızasında saklanan bilgi ve deneyimlerin geri çağrılıp anlatı biçiminde somutlaşmasını sağlar. "Yunan mezalimini yerinde saptamak üzere oluşturulan bir komisyonun (Mehmet Asım, Falih Rıfkı, Yakup Kadri) gözlemlerini" kapsayan kitabı yayına hazırlayan Atilla Özkırımlı, açıklama notunda bu hikâyelerden 1920 tarihli olanların İkdam gazetesinde; 1922 tarihli "Küçük Neron", "Dünya Gözü ve Ahret Sesleri", "Teslim! Teslim", "Issız Köy ve Dilsiz Kız" adlı öykülerin ise İzmir'den Bursa'ya adlı kitapta yayımlandığı belirtmiştir. Millî Mücadele için Ankara Hükümeti ile hareket eden Yakup Kadri, Anadolu'ya geçerek Tetkik-i Mezalim Heyeti ile Kütahya, Simav, Gediz, Eskişehir ve Sakarya civarında gözlemlerde bulunmuştur.[3] Tarihi hakikatlerin izini süren Yakup Kadri, hem realist tavrı hem de kurmacanın niteliklerini önemsediğini şu notunda ifade eder:

> Küçük hikâye adı altında neşrettiğim bu yazılar gerçek vakalara müstenittir. Bunlar açıktan açığa, doğrudan doğruya 'Anadolu Hatıraları' serlevhasiyle çıkabilirdi. Fakat, ben, onların bazılarını (…) değiştirmek ve canlandırmak zorunda kaldığım için hepsinin birden tamamiyle edebiyata malolmalarını müreccah buldum. (Karaosmanoğlu, 1984: 129)

Düşman saldırılarında evleri işgal edilen, bedenleri ve ruhları saldırıya uğrayan, sevdiklerini savaşta kaybetmenin acısı ile şuurunu yitiren karakterler, bilgi ve belge toplama çabasındaki heyete geçmişi parçalar halinde aktarır. Hatırlayan ve/veya unutan öznelerin bilincinde kırılmalar, hüzün ve kederle dolu yaşanmışlıkların toplumsal hafızayı inşa etme süreci kurgunun şekillenmesinde önemlidir. Yazar, "Ceviz" öyküsünün girişinde paylaştığı notta on beş günden beri köyden köye dolaşan heyetin "her biri, öbüründen daha hüzünlü" mekânlarda sürdürdüğü yolculuğu, sonu gelmeyen bir "gamlı seyahat" (Karaosmanoğlu, 1984: 103) olarak tanımlar.

Bu çalışmada ele alınan *Millî Savaş Hikâyeleri,* savaş ve yıkımların ardından geçmişin izleriyle dolu beden ve belleğin acı yüklü yolculuğunu aktarırken karakterlerin parçalı zihinlerindeki imgelere ışık tutmaktadır. Hatırlama edimine etki eden faktörlere işaret edilen öykülerde yıkılmış evlerin küllerinin arasında, "aktarıcı özneler" geçmişi kendi öznelliklerinde yeniden inşa eder ve geleceğin aynı küllerden doğup şekillenmesine katkı sağlayabilecek bir kültürel hafızanın oluşumunda rol alır. Dün, bugün ve gelecek arasında kurulacak zincirde belleğin kılavuzluğunun öykülerde vurgulanması önemlidir çünkü "hatırlama efekti, kuşaklar boyunca bilgi ve becerinin aktarımı ve bir topluluğun birlik ve kimliğinin korunmasına hizmet eder" (Draaisma, 2016: 57).

Hem bireysel hem toplumsal anıların etkileyici bir üslup ve imgelerle aktarıldığı hem psikolojik hem de sosyolojik unsurların ön planda tutulduğu *Millî Savaş Hikâyeleri'*nde yer alan metinlerin tahlilinde tarihî olayların karakterlerin kimlik ve belleğinin inşasına etkilerinin irdelenmesi amaçlanmıştır.

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

1- Yaralı bilinç ve bellek: Travmatik deneyimlerin aktarımı

Millî Savaş Hikâyeleri'nde olayların trajik yönlerini vurgularken karakterlerin alt üst olmuş iç dünyalarına ışık tutan yazarın "her şeyi dıştan görmekle yetinmeyen, ıztırap çeken ruhu yakalamak isteyen" (Enginün, 1985: 487) tavrı ön plandadır. Bireylerin uzun süreli bellekte sakladıkları ve kendi yaşamlarında önemli izler bırakan olayları aktarma anları, ayrıntılı biçimde tasvir edilir. Yakup Kadri "derinlikli bir portre yazarı, sorumlu ve muzdarip bir aydın" (Uç, 2005: 161) olarak belleği özellikle psikolojik boyutu ile ele alırken geçmişin temsillerini hem kişisel hem de toplumsal çerçevede düşünür.

Millî Savaş Hikâyeleri karakterlerin bilinç düzeyinde geçmişin yeniden canlandırıldığı anları, bu anların anlatıya dönüşümünü, bedensel ve zihinsel sorunlara neden olan acıları çeken kimselerin aslında benzer öykülere sahip olduğunu anlatır. Travmatik deneyimler nedeniyle yaralanmış bilinçlere tutulan aynada "yaşamın anlatısı, birbiriyle bağlantılı anlatılar dizisinin bir parçasıdır; söz konusu anlatı, kişilerin kimliklerini edindikleri grupların öyküsü içine gömülüdür"(Connerton, 2019: 41). Yakup Kadri, genç yaşlı, kadın erkek, eğitimli eğitimsiz karakterlerin yaşamlarından önemli kesitleri anlatıya dönüştürürken toplumun değerler dizgesine dair bir çerçeve oluşturur. Tanıklık anlatıları "birer söylem" olarak algılanır "çünkü koşul olarak anlatıcı olaylara karışmış birisidir, sözceleme sırasında dışsal bir hakikatin peşinde değildir" (Sarlo, 2012: 43). Öykülerde karakterler toplumsal tarihin parçası olan travmatik olayları bedenlerinde taşırken onların öznel bakışları ile inşa edilen anlatılar toplumsal kimlik ve belleğin önemli bir yapı taşına dönüştüğü söylenebilir.

Millî Savaş Hikâyeleri'nin ilk öyküsü *Ses Duyan Kız*, "az çok çıplak ve kayalık bir yar ortasında sıkışmış, ıssız ve melûl" Garipler köyünde Emine adlı karakterin yaşadığı travmanın anlatısıdır. Sözlü kaynaklardan toplanan bilgi ve belgelerle gerçekliği artırılan öykü, Rumeli savaşında Sırplara karşı mücadele ederken şehit düşen nişanlısının kaybının ardından Emine'nin hem fiziksel hem de ruhsal bakımdan uğradığı değişimi yansıtır. Öykünün başlangıcında anlatıcı ve o bölgeyi iyi tanıyan arkadaşı Ses Duyan Kız'ın türbesini görür ve onun hakkında konuşmaya başlar. Belleği kurma niteliğine sahip olan mekânlar, bireylerin travmatik deneyimlerini an'a taşır ve geçmişi somutlaştırır. Ses, koku vb. unsurlar geçmişin hatırlanmasında önemli efektler olduğundan mekânlarda bu göstergeler de önemlidir. Çok sevdiği bir kimseyi aniden kaybeden kadın karakterin bastırdığı duygular bedenine yansıyan hareketler ile ifade edilir.

Öyküde hep susan, derin kederi uzun süre sessizlikle bastıran kadın karakter, bir süre sonra nereden geldiği belli olmayan sesler duymaya başlar. Sık sık boynunu öne uzatarak bu sesleri kendi kendine dinleyen ve etrafındakilere, "Susun susun" diyen Emine kendi iç seslerinin hâkim olduğu bir atmosfer inşa eder. Emine işittiği sözleri hecelemeye başladığı anlarda: "Kalk Emine! Memleketi düşman basıyor; kalk Emine! Memleketi düşman sarıyor!" (Karaosmanoğlu, 1984: 19-20) diye seslenir.

Ses Emine'ye düşman işgalini haber vererek kalkmasını ve artık harekete geçmesini söyler. Görüntü ve sesler bellek için önemli tetikleyici araçlardır. Herkesi düşmana karşı savaşa katılmaya çağıran Emine'nin aklını kaçırdığını düşünen köylüler onu odasına kapatıp kapıyı

kilitler. Bir orduda er gibi davranan Emine/ Ses Duyan Kız: "Bırakın beni; ben yalnız giderim. Kara Fatma gitmedi mi? Ben de giderim. Vâcip oldu!' diyordu" (Karaosmanoğlu, 1984: 20). Kara Fatma, Nene Hatun gibi Türk tarihinde millî mücadeleye önemli katkılar sunmuş önemli bir kadın kahramandır. Tarihin sayfalarından seçilmiş bir kadın kahraman rol model olarak Emine'nin kılavuzu konumundadır ve bilinci parçalara ayrılmış birey toplumsal kurtuluşu önceleyen bir şuur ile hareket etmektedir.

Öyküde köyün hocası: 'Dokunmayın, o hepimizden daha akıllı, o bizim eremiyeceğimiz mertebeye erdi!" (Karaosmanoğlu,1984: 20) diyerek uyardığı için insanlar Emine'yi hapsetmekten vazgeçer ve onu rahat bırakır. Nişanlısı şehit olduğunda kültürel kimliğe göre kutsal mertebeye erişirken kadın karaktere de "ermişlik" atfedilmesi söz konusudur. Emine'nin türbesinde kendisine adaklar adanmaya başlanır. Nişanlısını yitirdiği anda önce bu acı gerçeği kabullenemeyen kadın karakter yoğun acısını da uzun süre içine atar. Bastırdığı yoğun duyguları tetikleyen işgal haberleri onun iç dünyasını tekrar alt üst ettiğinde kendisini şanlı ordunun bir eri gibi hisseden kadın karakter "birçok meçhul askerin oluşturduğu destansı mücadelenin imgesine dönüşmüştür" (Gazioğlu, 2019: 67).

Bir Meczup öyküsünde de ermişlik atfedilen bir karakter anlatılırken Hamdi'nin bilincine tutulan ayna, savaşın bireyleri psikolojik yıkıma sürükleyişine işaret eder. Aydın vilayetine bağlı bir kazada yıkık dökük bir hamamda kepeneğe sarılı biçimde yaşayan ve "ermiş" olduğuna inanılan Hamdi ile ilk karşılaşanlar onu "deli" olarak algılar. Velilik ile deliliği iç içe değerlendiren bir toplumsal bakış ile ona karşı hoşgörülü ve sevecen bir tutum sergileyenler, taşıdıkları yiyeceklerle Hamdi'nin yaşamını sürdürmesini sağlar. Birbirinden kopuk cümlelerle konuşan erkek karakter önce "gözlerini meçhul bir noktaya dik[er] sessiz ve hareketsiz kalır" ardından "derin bir uykudan uyanır gibi silkinir" (Karaosmanoğlu,1984: 51).

Hem düğünleri hem de ölümleri önceden haber veren Hamdi'nin geçmişte yaşadığı "gönül macerası" nedeni ile çok acı çekip aklını yitirip aşkın şiddetinden sonra ermişliğe yükseldiği düşünülür. Onun cümlelerinin kesik, kopuk ve karmaşık olması parçalı bilince işaret etmektedir. Geçmişi, an'ı ve geleceği birbirinden ayırmayan karmakarışık bir zihnin ürünü olan dil, karakterin benliğine ışık tutar. Ruhsal hastalığı nedeni ile Hamdi'nin bir noktaya bakıp kalma anlarının donukluğu da geçmişin karabasanlarından kurtulamama halinin göstergesidir.

"Yakup Kadri'de aşktan veya düşman zulmünden şuuru sakatlanmış, cezbeye tutulmuş, takıntılı "obssédé", isterik, melankolik, yerini yadırgamış, kısacası ruhen hasta tipler vardır." Yazar, çocukluğunda Manisa'nın tımarhanesindeki delileri seyretmeye gittiğini ve delirme nedenlerini hep merak edip araştırdığını belirtir (Akı, 2017: 86).

Öyküde Hamdi'nin davranış bozuklukları betimlenirken gözlem gücü, anlatımda içtenlik ve ayrıntıları kullanmada ustalık dikkat çekmektedir. Hamamda bir gün "bağrıma ucu zehirli bir ok saplandı" diye haykırmaya başlayan Hamdi, çevresindeki herkesi endişelendirir. Onun hastalandığını düşünüp koşan hekimler duvarı yıktıklarında da onun kaybolduğu anlaşılır. Öykünün başında yer alan "[k]im demiş ki hilkatin hurâfeler, üstureler ve masallar icadettiği devirler geçmiştir? Bu eski püskü küre üstünde henüz ruhun iptidaî saffetini kaybetmemiş milletler var" (Karaosmanoğlu,1984: 50) sözü Hamdi'nin yaşamı üzerinden anlam kazanır.

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

Tarihsel olayların anlatıya dönüşmesi için gerçekleştirilen aktarım, kültürel belleğin inşasında aktif rol oynar. Hatırlama süreci bireysel gibi algılansa da kendi değerleri ile örülü bir ortak kimlik inşa eden toplum da süreçte önemli role sahiptir. Savaş yıllarında yaşanan kayıplar karakterlerin kişisel tarihi kadar toplumun tarihini de şekillendirir. Yitimler, geçmişin değerlerinin yerinde oluşan boşluklar karakterlerin şimdiki zamana/bugüne uyumunu imkânsız kılar.

Gerçeklikten uzaklaşan zihnin temsili, *Ses Duyan Kız* öyküsünde olduğu gibi *Garip Bir Benzeyiş* öyküsünde de savaşta sevdiği bir kimseyi kaybeden acılı bir kadın karakterin tasvirinde de yer alır. Oğlunu yitirmiş bir anne, yoldan geçen genç bir zabiti oğlu zannederek tutar ve asla bırakmak istemediğini ısrarla yineler. Oğlu Vasıf sandığı zabite doğru giderken ona gözlerini dikerek hiç kıpırdamaz. Genç zabite bir şeyler söylemek istediği anda ise tutukluk söz konusu olur. Acı çeken kadının asker ile oğlunu özdeşleştirdiği anda onun kaçmak istediği travmaya karşı bir çözüm üretme, yitimi reddetme gayreti söz konusudur. Travmatik deneyimlere sahip karakterlerin çoğunda görülen tekrarlama/yineleme ya da suskunluk hususu bu öyküde de ön plandadır. İç dünyasında baş edemediği dış gerçekliğe karşı kendi iç gerçekliğini inşa etmeye çalışan kadının yürek yakan feryadı Anadolu'da pek çok ananın ağıtı ile özdeştir. Düşman işgali, kadın karakterin gözünden anlatılırken bedeni ve ruhu "darmadağın" kılan geçmiş zamanın yıkıcılığının altı çizilir.

Travma sonrasında yaşanan bozuklukların sebep olduğu fiziksel ve ruhsal çöküntü öyküde ayrıntılarıyla tasvir edilirken kadın karakterin geçmişin bilgi ve deneyimlerini geri çağırma işleminde yaşadığı çaresizliğe işaret edilir. Genç zabiti oğlu sanan bu yaşlı kadın gibi çıldırmanın eşiğine gelmiş nice Anadolu kadınının varlığı, anlatıyı bireysel tarihten toplumsal tarihe doğru genişletip derinleştirir.

Takıntılı biçimde oğlunu arayan annenin trajik öyküsünde olduğu gibi *Dünya Gözü ve Ahret Sesleri*'nde de Hacı Arif Efendi savaş ve işgaller nedeni ile duyduğu sesler, kurtulamadığı takıntılar ve yaşadığı hayal kırıklıklarının ardından çok çaresizdir. Türk askerinin ne zaman geleceği konusu onda "fikrisabit" olmuştur. Diğer öykülerde olduğu gibi bu öyküde de istilaların aslında bireylerin zihinlerinde de gerçekleştiğine işaret edilmektedir. Sürekli taarruzdan söz eden karakterin yanındaki kişiler bıkarak ondan uzaklaşırlar. Bilgi ve deneyimleri kodlayıp sakladığı belleğinden dilediği anda anlamlı biçimde çağıramayan karakterin kafa karışıklığı iletişim sorunlarına neden olur. Tekrarlara düşerek etrafındakilerin sıkılmasına neden olan Arif Efendi etrafındaki her şeyi inceleyip çözümleme çabasındadır. Dikkati özellikle askerlerde ve savaşa dair ayrıntılarda toplanır. Yerli Rumların davranışlarını gözlemleyen Arif Efendi, onların mutlu olduğu zamanlarda "kendini on sene daha ihtiyarlamış hissediyor[du]" (Karaosmanoğlu, 1984: 24) Anlatıcı onun imanının kimi zaman kuru temenniye dönüştüğünü belirtirken "dünya gözü ile bir görebilsem" (Karaosmanoğlu, 1984: 24) cümlesini sıkça tekrarladığına işaret eder. Yinelenen cümle karakterin geleceğe dair korumaya çalıştığı umudu simgeler.

Öyküde Afyon'da top sesleri duyulduğu anda askerlere dağıtmak üzere helva yapılmasını söyleyen Hacı Arif Efendi'nin yaşadığı hayal kırıklığı derindir. Düşmanla mücadeleler sürerken halkın gergin bekleyişi ona belirgin şekilde kaygı bozukluğuna neden olmaktadır.

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

Gündelik yaşamlarını sağlıklı biçimde sürdüremeyen birey için kaostan kurtulma mümkün olmaz. Her gün bir başka olumsuz gelişmeye tanık olan Hacı Arif Efendi'nin bilinç karmaşası onun sağlığının giderek bozulmasına neden olur. Vatan toprakları gibi karakterin bilinci/ zihni de işgal altındadır. Bu durum bilincin yaralarını derinleştirir, kişilerin ruhsal bakımdan ciddi sarsıntılar, travmalar yaşamasının da zeminini oluşturur.

Öyküde Hacı Arif Efendi, az sayıda süvarinin şehirden uzaklaşıp gittiği haberini aldığında "hiç sarsılmayan imanı biraz tezelzüze uğrar gibi olur" (Karaosmanoğlu,1984: 26). Umut ile düş kırıklığı arasında sürekli gelgitler yaşayan karakter kendilik/benlik algısını şekillendirmede sorun yaşar. İstasyona yönelen ahalinin Türk askerlerini karşılama hazırlığı Hacı Arif Efendi için yeni bir ümit kaynağıdır. Tren inenler, kasabayı yağmalamak üzere gelen düşman askerleridir. "Salihli sokaklarında, tasvire sığmaz bir kargaşalık ve bir vaveyla[ya]" (Karaosmanoğlu, 1984: 27) sebep olan durum Hacı Arif Efendi'nin duygu ve düşünce dünyasını alt üst eder. Parasına el konulan ve üstü başı parçalanan yaşlı adam kendisini bomboş bir çuval gibi havada asılı kaldığını duyumsar. Yere yığıldığında "kafasını sanki içinde yüzlerce kurşun varmış gibi ağır" (Karaosmanoğlu, 1984: 28) hisseder. Çuval gibi "değersiz" ve boş kılınan beden ve ruh, acı çeken özne için bir yüke dönüşmektedir.

Hacı Arif Efendi, öykünün sonunda belleğinin yanılsamalarla dolduğu inancına kapılır. Rüya gördüğünü düşünen karakter, düş ve gerçeği artık ayırt edemediğine karar verir. Umutlu gelecek tasarlamak için şanlı bir zafer düşleyen karakterin Türk askerlerine tek tek bakıp onları seçme, onların varlığını hissetme çabası aslında onu bedenen ve ruhen diriltecek güce dair son umudunu simgeler. Zihninin yeni oyunları ile karşı karşıya olduğunu düşünen karakter acı dolu deneyimlerin ardından dış gerçeklikten tamamen kopmuştur.

Hacı Arif Efendi gibi çevresindekileri takıntılı düşünceleri ve tekrarlı anlatımları ile bezdirmiş bir diğer öykü kahramanı Şevki Bey'dir. *Teslim! Teslim!* öyküsünde "tahkiki fecai" heyetinin facialara tanık olan herkesi dinleyerek deftere kaydedişi anlatılırken kaymakam, heyete Şevki Bey'in dinlenmesi gerektiğini söyler. Tanıklık ettiği acıklı olaylar nedeni ile dengesinin bozulduğu anlaşılan Şevki Bey, "gördüğü levhaların bazılarını şayanı hayret bir vuzuhla" (Karaosmanoğlu, 1984: 30) hatırlamaktadır. Bir küçük kız çocuğunun öldürülüşüne tanıklık eden "zavallı adam" kahvehanede sürekli insanlara aynı şeyi anlatıp durmaktadır. Geçmişte tanık olunan olay ve kişileri unutamayan karakterin yaşanan güne/ an'a dönemeyişi, geçmişte esir kalması söz konusudur.

Düşman askerlerinin zulmünün anlatıldığı öyküde Hıristiyanlara vesika dağıtılıp onların çıkışına izin verildiği, Müslüman Türklerin ise evlerine mahkûm edildiği gün tanık olunan ölümlerin ardından bu sahnelere şahit olan öznelerin aslında yaşayan ölülere dönüştürüldüğü anlaşılır. Şevki Bey'den Nif yolunun üzerindeki bağ kulesine saklandığı günü anlatması istendiğinde onun da şahit olduğu karenin etkisinde süren gündelik yaşamının aslında dün'de kaldığı, zamanda parçalılığın önüne geçemeyen bireyin bilişsel becerilerde sorun yaşadığı anlaşılır. Travmatik deneyim, birinci ağızdan anlatılırken sıralamada sürekli sorun yaşanır. Çizgisel zaman anlayışından uzaklaşan karakterin düzeltme yapması istenir. Oysa onun bilinci tek bir an'a takılıp orada durmuş bir saat gibidir.

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

Geçmişte yaşanmış önemli olayı aktaran kimse kendi merceğinden görünen imgelere başvurup kendi zihninin zaman ve mekân algısına uygun tasvirler sunar. "Bir kişi anılarını anlatırken (bunu ister başkalarına hitaben yapsın isterse kendine) bir topluluğa hitap eder, dolayısıyla bu anılar söz konusu olayların yalın birer kaydı değildirler artık" (Draaisma, 2017: 215). Şevki Bey'in de belleğine kaydettiği olayı aktarırken sürekli değiştirmesinin nedeni hatırlayan öznenin bilincindeki kırılmalardır.

Şevki Bey, tanık olduğu olayda büyük bir pişmanlığa neden olan bir deneyime işaret eder. Bağ kulesinin dışında kütüklerin arkasına gizlenen bir grubun Türkçe konuşmalarını işittiği hâlde onları içeri almadığı için kendisini affedemez. Bu pişmanlığını anlatılırken öldürülüşüne tanık olduğu çocuğun "cılız" sesinden yine söz etmeye başlar. Amerikalı psikiyatr Robert Butler, "geçmişteki olay ve tecrübelere, her şeyden önce de çözülmemiş çatışmalara bir geri dönüş[ü]" (Draaisma, 2016: 78) ifade eden anıları uzlaşma ya da depresyon sebebi de olan çatışmaların kaynağı olarak görür. Şevki Bey de iç çatışmalarından kaynaklanan çaresizlikten kurtulamaz.

Öldürülen çocuğun sesi zaman ve mekân sınırı olmaksızın kendisini takip ettiği için heyete iç dökümünde sorun yaşayan Şevki Bey, kaymakam tarafından tekrar tekrar uyarılır. Karakterin "bir koyun boğazlar gibi" öldürülen yaşlı bir adamı, başı ezilip üç yerinden süngülenmiş genci ve küçük kızın "çuval parçası" gibi sürüklenerek götürülen annesini hatırlama anında da geçmişin renklerinin ve seslerinin şimdiki zamana taşındığı fark edilir. Çuval diğer öykülerde olduğu gibi burada da öznelerin yaşamlarının değersizleşmesine, tüm kavramların içinin boşaltılmasına ve hiçleşmeye işaret eder. Dehşet görüntülerini tasvir eden Şevki Bey "bunların hiçbiri o çocuğun ölümü kadar tüyler ürpertici değildi" (Karaosmanoğlu, 1984: 33) notu ile takılıp kaldığı aynı kareyi yineler. "Teslim teslim!" bağırışının ardından düşmanın küçük çocuğa karşı ilkeli davranıp durması gerektiğini düşünmüşse de yanılmıştır.

Şevki Bey zihninde ve kalbinde büyük bir yüke dönüşmüş olayı aktarırken sesler giderek birbirine karışmaya başlar. Düşmanların konuşmalarına dikkat kesilmiş olan karakter, yabancı dilde bazı sözleri hatırlar. Zihninde "gamuto Turkos" küfürleri tekrar ederken saçı kınalı ninelerin ve yiğit delikanlıların yerde yatışını resmeden Şevki Bey'in "gördüm" vurgusu önemlidir. (Karaosmanoğlu,1984: 34) "Yavrucak yere atılmış, çiğnenmiş kâğıttan bir bebek gibiydi" (Karaosmanoğlu,1984: 34-35) diyen karakterin âdeta göz bilincinin oluşup o mercekten acı dolu bir fotoğrafın çekildiği, tüm bedenini artık bu fotoğrafın sardığı anlaşılır.

Tanıklık ettiği acı olayları *Teslim! Teslim!* öyküsündeki Şevki Bey gibi başkalarına anlatmakta güçlük çeken kadın karakterin travması *Köyünü Kaybeden Kadın* öyküsünde dile getirilir. O da konuşurken cümleleri birbirine karıştırmakta ve kimi zaman her şeyi unutmuş gibi aniden durmaktadır. Onun yaşadığı acı dolu hikâyeyi dinleyen kişi, kadının felaket, yorgunluk ve açlık nedeni ile sayıkladığını; anlamsız, birbirinden kopuk şeylerin iç içe girdiğini düşünür. Resmî dairede çalışan bir karakter, çaresiz kadını dinlerken onun beyninin "anlattığı yerler gibi alt üst" (Karaosmanoğlu, 1984: 117) olduğunu düşünür.

Savaş sonrasında kendi köyünü kaybeden ve onu bir türlü bulamayan kadın, hâlâ işgal altında olan Ortaklar köyünün adını anımsamakta çok zorlanır. Kayıtlı bilgiyi yeniden çağırmak için çabalasa da yaşadığı travmanın etkisi ile zihinsel işlevlerde gerileme söz konusudur.

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

Savaş dönemlerinde bilişsel belleğin yitimi söz konusu olduğunda mağdur kimselerin kimi zaman kendi adreslerini ve yakınlarının kim olduğunu, nerede olduğunu hatırlayamadıkları bilinmektedir. (Connerton, 2019: 46) Aidiyet hissedilen köyün kaybı aslında kimliğin yitimi ile özdeş olduğundan kadın karakter duygusal bir çöküntü yaşamaktadır.

Devlet dairesinde onu dinleyen görevliler ağlayan kadına acıyıp onu köyüne göndereceklerine söz verirler, fakat köyün düşman işgalinden kurtuluşu bir türlü gerçekleşmez. Dışarıda başkaları kadın karaktere hakikati söylese de bu duruma inanmaz ve aynı görevlilerin yanına gelir: "Ne vakit, ne vakit?" sorusunu sıkça yineler. Onun sesi "bütün Anadolu topraklarının bağrından çıkan millî felaket vaveylası[dır]" (Karaosmanoğlu, 1984: 119). Hacı Arif Efendi'nin öyküsünde de duyulan bu vaveyla, onun da *Köyünü Kaybeden Kadın* gibi yaşadığı hayal kırıklıkları ortak acıda buluşmalarını sağlar.

Geçmiş zamanın şimdi üzerindeki eziciliğini anlatan bir diğer öykü *Issız Köy ve Dilsiz Kız* başlığını taşır. Benliğin inşasında önemli bir araç olan dilin yokluğu, varoluşa verilen anlamın da kaybıdır. Öznelerin dilsizliği, kültürel kimlik ve bellekte temsillerine dair de okuru düşündüren önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkar. Öyküde anlatılan kızın bir hayal olup olmadığı sorgulanmaya başladığında anlatıcının kendi belleğinden şüphe duyduğu anlar aktarılır. Belleğin yanıltıcılığı ve kırılganlığına işaret eden Daniel L. Schacter'in ifade ettiği üzere bellek sadece geçmişteki şeyleri hatırlamadan ibaret değildir. Schacter, bireylerin zihinlerindeki bir dizi fotoğraf albümünü ve hatırlama edimini sorgularken "artık geçmiş deneyimlerimizin yargıdan bağımsız enstantanelerini depolamadığımızı, daha ziyade bu deneyimlerin bize sağladığı anlam, sezgi ve duyguları muhafaza ettiğimizi" (Schacter, 2017: 21) belirtir.

Öyküde heyet üyeleri kendilerine aktarılan deneyimleri yeniden ifade ederken duyusal ve duygusal özellikler algılama ve şekillendirme sürecini etkiler. Suskun kızın varlığından emin olmaya çalışan anlatıcıya yolculukta eşlik eden kimse "kendi sesinden ürken yoldaş" diye tanımlanır. Ses göstergesi bu noktada da derinleşir. Öyküde hakikat ve hayal ikilemi hem mekân hem de insan üzerinden değerlendirilirken hiç konuşmayan ya da kendi cümlelerinden korkan kimselerin varoluşsal sorununa işaret edilir.

"Viran ve kötürüm" İzmir'den bu coğrafyaya kadar süren yolculukta savaşın yıkıcı izleri ile dolu Anadolu'da heyet üyelerinin duygu dünyası alt üst olur. Heyet, gördükleri dehşetin ardında büyük yara alan muhayyilelerinin "sıtmalı evhamlar" üretebileceğini düşünür. Tam olarak güvenilemeyecek belleğin verileri ile geçmişin yeniden inşasından kuşku duyulması (Sarlo, 2012: 9) söz konusudur. Heyetin "vehim" olup olmadığını sorguladığı hususlardan biri yanık kokusudur. Duyulan kokular gerçekliğin yeniden ele alınmasında önemli işleve sahiptir. "[Y]alnızca olay ve sahneleri değil, aynı zamanda o sırada onlarla bağlantılı olan ruh hallerini" (Draaisma, 2017: 47) hareket geçiren koku bu bakımdan bellek için tetikleyici unsurlar arasındadır.

Mezarlıkların tasviri ile başlayan atmosfer kurgusunda yanmış yıkılmış mekânda dilini kaybetmiş karakterin görüldüğü yer, kötü görüntüler ve kokularla doludur. Görsel imgelerin geçmişin temsillerine dönüştüğü öyküde yabani bir kedi gibi kaçtığı belirtilen dilsiz kız, Roma mezarlıklarının duvarındaki "Meryem Ana resimleri gibi ifadesiz[dir]". Anlatıcı, acıları üzerinde/deride taşıyan bedenin tepkilerine dikkat çekmektedir. Travmalarını anımsayan kimselerde bedensel tepkiler ile "beden anıları" ortaya çıkar. (Herbert, 2020: 37) Travmatik dene-

yimlerin saklandığı bedeni ve sakatlanmış ruhu ile diğer insanlardan kaçan kıza, neden yalnız olduğunu soran heyet kendisine yardım etmeye çalıştığında kızın "boğuk, karışık ve hayvanî sesler" çıkarıp kaçtığı ifade edilir. Savaş bireylerin iç dünyasında telafisi mümkün olmayan yıkımlara neden olurken özneler için kimlik kurucu öğe olan dile de zarar verir. Kültürel değerlerin aktarım aracı olup toplumsal belleği inşa eden dilin yitimi bireyi boşlukta bırakır.

Dil bireyin benlik/kimlik inşasında ve sosyalleşmesinde önemli bir anahtardır. Suskun kızın çok uzun süredir duy-gu ve düşüncelerini bastırdığını düşünen anlatıcı, savaşın bireylerin bilincine indirilen ağır darbelerinin altını çizer. Savaş nedeni ile uzuvlarını kaybeden bireyleri anımsayan anlatıcı, suskun kızın öyküsü başta olmak üzere sakatlanmış bireylerin yaşadıkları acı deneyimlerin anlatılması/paylaşılması gerektiğini savunur.

Savaşın neden olduğu travmatik deneyimler *Küçük Neron* öyküsünde de dile getirilir. *Issız Köy ve Dilsiz Kız* öyküsünde olduğu gibi sessizliğin hâkim olduğu mekânda evler adeta birer mezara dönüşmüştür. Müslümanlar evlerine kapatılmış ve minarelerden yükselen ses susturulmuştur. Manisa Mevki Kumandanı Filipos ve ona bağlı askerlerin geri çekilme eyleminden önce çıkardıkları yangın anlatılırken savaşın hem dış hem de iç dünyada neden olduğu tahribat anlatılır. Şehir düşman tarafından ateşe verildiğinde "nârin lekesiz kuğu boyunlarını andır[an]" (Karaosmanoğlu, 1984: 46) minarelerin özellikle hedef alındığına dikkat çekilir. Kutsal değerlere saldırılırken "halkın vaveylâsı" karşısında Filipos, emrindeki askerlere hiçbir Müslüman evini yakmayı unutmamalarını öğütler. Kutsal mekânlara yapılan saldırı bellek mekânlarını ortadan kaldırmaya yöneliktir. Dinî değerlerin yaşatılmasını ve milletin birlik beraberlik, aidiyet duygusunun korunmasını sağlayan mekânlar yıkılırken tarihsel ve kültürel değerler de çökmektedir.

Yazar; ses, renk ve koku efektleri başta olmak üzere kendi bilincinde yer etmiş pek çok göstergeyi kurmacasına taşır. Öykülerinde "mezarlık" metaforunun karanlık ve ölüme dair çağrışımlarının yanı sıra savaş sonrası travmalarla dünyada "yaşayan ölülere" dönüştürülen kimselerin akmayan/duran hayatlarına da dikkat çeker. Yağmalama, tecavüz ve cinayet olayları başta olmak üzere türlü zulümlere uğrayan toplumun belleğinde derin izler bırakan "vahşi levhalar" *Küçük Neron* öyküsünde realist bir tutumla aktarılır.

Kadın karakterlerin uğradığı işkenceler ve tecavüzler betimlenirlerken savaşın en dezavantajlı gruplarının başında gelen kadınlar ataerkil ve kapitalist düzenin "kurban" figürleridir. Erkeklerin aktör olduğu savaşlarda onlar "kahramanlık" gösterip adlarını tarihe yazan figürler iken kadınlar zayıf ve korunması gereken kimseler olarak ikincil konumdadır. Ataerkilliğin hiyerarşik düzeninin yeniden inşa edildiği savaş meydanlarında vatan toprağı gibi işgal altındaki kadın bedeni korunması gereken kutsallığı ile betimlenir. Öyküde kirletildiği söylenen kadınların adlarının parantezle gösterilip boş bırakılması dikkat çeken bir husustur. Yakup Kadri, utanç kaynağı olarak algılanan bu duruma maruz kalanların kimliğini açığa vurmamak için (Doğramacıoğlu, 2009: 94) veya kadınların yitik kimliklerine, aslında onların var olmadığına işaret etmek amacıyla boşluklar bırakılmış, isimler gizlenmiş olabilir.

Savaş yıllarında kadın bedeninin uğradığı tahribat *Utanç* öyküsünde de ele alınır. Ödemişli Nalbant Ahmet'in evinin düşman askerlerince basılıp kendisine işkence edilmesi ve

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

eşine yönelik saldırıya tanıklığından sonra da bunun ağırlığını taşıyamayıp ortadan kaybolması anlatılır. Kadın karakterin hem ruh hem de beden sağlığını alt üst eden travmanın ardından eşinin yok olması ve onu arama çabalarının sonuç vermemesi öyküde toplumsal cinsiyet rollerini açığa vuran bir atmosferde yansıtılır. Bir kahvehanede kocasını ararken kadın karakterin erkeklerle diyalogunda kesik kesik cümleler kurması ve suskunluğa mahkûm edilişi önemlidir. Ailece uğradıkları felaketi aktarmak isterken kesik cümleler kuran kadın karakter tecavüzü anlatamaz ve susar. Büyük bir şok etkisi yaratan bu olayın duygusal yükü "geçmemekte ısrar eden bir geçmiş" (Schacter, 2017: 289) aracılığıyla kadının bugününü ve yarınını şekillendirmektedir.

Kadını kahvehanede dinleyen erkeklerden biri ona eşinin namus nedeni ile artık onun yüzüne bakamadığını söyler. Erkekliğine yediremediği için onun evine dönemediğini belirtir. "Koruyucu" erkeğin her koşulda "güçlü" olması gerektiğini savunan ataerkil zihniyet erkek öznelerin omzundaki yükleri savaş dönemlerinde daha da artırır.

Pasif bir birey olarak yaşayan ve anlamını çözemediği cezalara maruz kalan kurban kadının trajedisi *Utanç* öyküsünün ardından *On Dört Yaşında Bir Adam* başlıklı öyküde de anlatılır. Düşman askerlerinin saldırısına uğrayan bir kadın karakterin dramını nişanlısının gözünden aktaran *On Dört Yaşında Bir Adam* adlı öyküde kadın karakter eril bakış ile betimlenir. Bu öykü de heyet üyelerinin tanıklarla konuşmalarının kurmacaya aktarılması sonucunda kurgulanmış bir metindir. Heyete şehir yolunu tarif etmek üzere arabalarına binen ve "bir büyük adam gibi bak[an]" (Karaosmanoğlu, 1984: 111) çocuğun köyünün adı dikkat çekicidir. "Kara Işık" köyünden olduğunu söyleyen çocuğun fiziksel özelliklerini ve davranışlarını inceleyen anlatıcı Anadolu çocuklarının "bu olgun erkek tavrı"nın bilindik bir şey olduğunu hatırlatır. Çocuk, nişanlandığını fakat kızın başına gelen "bir kaza" nedeni ile bu işin olmayacağını heyete anlatır. Düşman askerleri sevdiği kıza zorla sahip olurken çaresizce buna tanıklığa zorlanan erkek karakter yaşadığı travmayı dile getirirken sözcüklerin eklerini kimi zaman değiştirir. Kadın karakterler, fiziksel ve duygusal şiddete maruz kaldıktan sonra sevdikleri erkekler tarafından da terk edilerek çoğalan bir acıya maruz kalırlar.

Millî Savaş Hikâyeleri kitabının sonunda Tahsin Yücel, önemli tespitleri ile dikkat çeken yazısında "her öyküde birileri yitirilmiş bir şeyler arar." diyerek "yitirilmişin bunaltıcı bulanıklığı[nın]" (Karaosmanoğlu, 1984: 181) altını çizer. Yitirme ve kaybedilenin yokluğuna alışamama meselesi, kitabın odak noktalarındandır. Değişen ev/mahalle/şehir/ülke karşısında hayal kırıklığına uğrayan karakterlerin iç dünyasının tahlili de kitapta önemli yer teşkil eder. Bulundukları mekâna yabancılaşan kimselerin benlik/kimlik inşasına odaklanılan öykülerde öznel deneyimler aktarılırken toplumsal değerler dizgesinin altı çizilir.

2- Yitirilmişe özlem ve geç(e)meyen geçmiş

Millî Savaş Hikâyeleri, kültürel kimlik ve bellek ilişkisini resmederken hatırlama eylemine odaklanır. Yaşanan veya tanık olunan/duyulan hikâyeler hem bireyin hem de toplumun tarihi yeniden inşa eder. Kültürel değerler karakterlerin hatırlama anlarında önem ve işlevleri bakımından belirginleşir. "Kültürün tarihselliği (geçmiş zaman) ile varoluşsallığı (şimdiki zaman)

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

arasındaki bağı" (İlhan, 2018: 60) olan hatırlama kavramı, öykülerde karakterlerin zihin haritalarına ışık tutularak yansıtılır. Geçmişin izleri "yapboz tahtası" metaforu ile anlatılan bellekte "yüzeyde hatıra izi olmasa da bu yüzeyin altında silinmeyecek şekilde depolanmış derin hatıra katmanları" (Draaisma, 2018: 21) olduğuna işaret edilir. Öykü karakterleri yaşadıkları ev/yurt değişime uğrayıp özünden uzaklaştığında bu hatıra katmanlarına sığınmaya çalışırlar.

Geçmiş, an ve geleceğe dair kurulan zincirde "mekân hem kolektif hem de kişisel belleğin kurgulanmasında yer (locus) görevi" (Özaloğlu, 2017: 13) nedeni ile önemli role sahiptir. Mekânın değişiminin karakterlerin bilincinde yarattığı etkiler aktarılırken savaşlar travmatik deneyimlerin kaynağıdır. *Hasretten Hasrete* adlı öyküde esaret hayatının ardından İstanbul'a döndükten sonra şehre yabancılaşmış olduğunu fark eden Namık'ın ruh hâli anlatılır. Hasretle kavuşmak istediği şehrini "artık ne gözleri ne kalbi tanıyordu." (Karaosmanoğlu,1984: 75) Köklü geçmişi ile önemli bir bellek mekân olduğu bilinen İstanbul'a duyduğu sevgi, karakteri esaret yıllarında hayata bağlayan güçtür.

Namık'ın bilgi ve deneyimlerini kaydedip depoladığı belleği onun şehre dair imgelerini dilediği şekilde korumasını sağlayan önemli bir araçtır. "Bazı olaylar, sanki bellek üzerine bir şeyler kazılabilen bir yüzeymişçesine, hafızamıza kazınır" (Draaisma, 2018: 19). Namık'ın gezdiği yerler ve gördüğü nesneler bu kazıma işlemine ışık tutar. Mekân ve eşyanın belleği bu noktada sürekliliği sağlama işlevi ile ön plandadır. Karakterin kimliğini inşa eden hatıraların ev sahibi olan şehir değiştiği anda Namık'ın kendi bedeni ve ruhunda bir eksilme söz konusu olur. Birey adeta bir uzvunu yitirir. Kimliğin kurucu bileşenleri ile anılar arasında doğrudan bir bağ söz konusudur. Değişen ve değişirken yozlaşmış kültüre ev sahipliği yapmaya başlayan İstanbul'da varlığını derin bir boşluk duygusu sarar.

Hatıralarında yaşattığı mekânlar aydınlık iken şimdiki zamanın katlanılmaz gerçekliği ile yeniden şekillenen ev ve şehir artık yabancıdır. Zihninde evin ve şehrin eski hâli saklı iken güncel durumu yadırgayan Namık, geçmişe dair bir tanık arar. Paylaşımda bulunduğu insanlarla buluşur ise geçmişin yeniden canlanıp hak ettiği konuma yükseltileceğini düşünür. Millî Savunma Bakanlığında memur olan eski bir dostunu bu amaçla ziyaret ettiğinde hayal kırıklığına uğrar. Yine de "[h]âlâ dimağında tatlı bir hayal gibi kalan maziye girilecek kapıyı ar[ar]" (Karaosmanoğlu, 1984: 78). Bellek, onu hem yaşatan hem de öldüren anahtar kavrama dönüşmeye başlar. Esareti de özgürlüğü de hafızasında depolanmış bilgi ve deneyimlere bağlıdır.

Gülhane parkında Namık'ın tesadüfen tanıştığı genç zabit onun ruh haline hızlı şekilde tesir eder. Savaşta sağ kolunu ve sağ bacağını kaybetmiş zabit de Namık gibi yeni hayata uyum sağlayamamıştır. "Bu gariplik bende de var" (Karaosmanoğlu, 1984: 80) diyen zabit geçmiş ile günü kıyaslayarak değişimi sorguladığında öykünün yazılış amacı da açık biçimde ortaya çıkar: "Burada her şey çabuk unutuldu; dünkü harbin heyecanları, bugünkü hezimetin korkuları; şehitler, gaziler, esarette kalanlar, hepsi hepsi" (Karaosmanoğlu, 1984: 80). O da "acı bir boşluk"tan söz eder. Boşluk sözcüğü öykünün merkezinde yer alan anahtar kavramdır. Namık ve genç zabitin zihni savaşın fotoğraf kareleri ile doludur.

Hayal kırıklığının ardından sığınılacak bir zaman ve mekân arayışı söz konusudur. Zabit kendisine "ruhları birleştiren hava" için nereye gitmesi gerektiğini soran Namık'a "yeşil ve mor tepelerin arkasında meçhul ve uzak bir yeri" gösterir ve o anda bir umut ışığı belirir.

Namık, orada yeniden mücadele gücünü kendisinde bulabileceği hissi ile dolar. Ruh birliğini sağlayacak hava ile dolu olduğu söylenen uzak yer, cepheden dönenlerin "istikbal" bulacağı, gazilerin de hak ettikleri saygıyı görecekleri bir yer olarak betimlenir. Namık, "Orada bütün muhabbetleri, bütün ümitleriyle bizim hayatımız devam ediyordu" (Karaosmanoğlu, 1984: 80) diye düşünür. Namık'ın kullandığı "biz" sözcüğü kendi trajik öyküsüne sahip topluluğa işaret etmesi, benzer kimselerin olduğu gruba dair hissettiği "aidiyet" vurgusu ile önemlidir.

Bir Beyoğlu Dönüşü öyküsünde de Necati, Namık'ın yaşadığı yabancılaşmaya benzer bir duygu ile derin bir yalnızlıkla dolmuştur. Beyoğlu artık onun tanıdığı mekân olmadığı için büyük üzüntü duyan karakter hatıra bombardımanına kapılmaktadır. "Anılar tıpkı kokular gibi istenmese de aniden hücum eder. Nereden geldikleri bilinmeden uzaklaştırılmaları mümkün değildir; tam tersine insanı peşlerine düşürüp daha çok hatırlamaya zorlarlar" (Sarlo, 2012: 9). İç çatışmaya neden olan gerilim, zihnin karmaşasını çoğaltır. Necati, Mütareke yıllarında işgalcilerin yabancı bayraklarla ve adlarla doldurduğu semtin yabancısıdır.

Yabancılık konusunda Beyoğlu eski hâlleri ile de değerlendirilir. Mekân adları ve konuşulan dilin yabancılaşması öz değerlerden uzaklaşma hususuna işaret eder. Yazarın millî kimliğin inşasında dilin önemine dair vurgusu bu noktada hissedilmektedir. Necati'nin izlenim ve çağrışımları arka arkaya sıralanırken bilinçte kaos belirginleşir.

Değişim ve dönüşüm karşısında yaşanan duygulanım öykünün merkezinde yer almaktadır. İç sıkıntısı nedeni ile hava almak için gidilen mekân bile karakterin bunaltısını çoğaltır. Rus, Rum, Latin ve Ermeni harfleri ile dolu sokaklar kendi dilini konuşamadığı mağazalar nedeni ile "havada gönül bulandırıcı bir yabancılık kokuyordu" (Karaosmanoğlu, 1984: 139). Bu noktada "Fatih meydanına doğru giden Şehzadebaşı caddesini, âdeta derin bir hasretle anmağa başla[yan]" (Karaosmanoğlu, 1984: 139) karakter, belleğinde muhafaza ettiği ve aidiyet duygusunun korunmasında önemli role sahip olduğu anlaşılan unsurların eskide/geçmişte kaldığını idrak etmeye başlayacaktır.

Necati, eski dostlarını görünce Mantar Avni ile karşılaşmasında olduğu gibi yine hayal kırıklığına uğrar çünkü değişen sadece mekân değildir. Çok sayıda insanın ölümü, üç imparatorluğun yıkımı ve istilalara rağmen arkadaşını mutlu bir hâlde görmek onu düşündürür. Tarihsel, ekonomik ve siyasi gelişmeler kültürel değerleri çürütüp yok etse de insanların dünü silip an'ı/günü sadece kendi çıkarları doğrultusunda yaşama isteği onları yeni hayata adapte etmiştir.

Damasio'nun "Bilinçli bir zihin, içinde bir "ben" olan zihindir." (Tura, 2018: 11) sözünde vurgulanan "bilinç" bu öykünün odağında yer alan kavramlardandır. Necati, ben'ini/benliğini inşa eden her şeyle hesaplaşmaya başlar. Düşünceleri çoğaldıkça karmaşa da artar. Necati'nin yaşadığı azap tasvir edilirken "baş" kısmı bedenin ve ruhun taşımaya zorlandığı bölüm olarak vurgulanır: "[T]eneffüs ettiğimiz havada boğazımızı tahriş eden bir şey vardır; başımız ağırdır; onu, gövdemizin üstünde taşırız" (Karaosmanoğlu, 1984: 142).

Necati, kalabalığa rağmen duyumsadığı yoğun yalnızlık ve yabancılaşmanın nedenini sorguladığı anda "şuurumuz da kendine göre olan şeyleri arıyor; aslına gitmeye doğru çalışıyor." (Karaosmanoğlu,1984: 143) diye düşünür. Aralıksız işleyen bilinç, eski ve yeniyi durmaksızın mukayesesi etmektedir. Necati, sokakta yürürken "[p]is ve bulanık bir karanlık

arasından İstanbul'un sokakları ona bir zamanlar Roma'da iken dolaştığı yeraltı mahallelerini hatırlat[ır]" (Karaosmanoğlu, 1984: 143). Öykünün sonunda karakter "arzusuz, mecalsiz, bezgin" hâldedir. Karakterin iç yolculuğu aktarılırken bireyin ve toplumun kimliği ve belleğinde oluşan tahribata ışık tutulur. Carl Gustav Jung'un vurguladığı gibi içsel deneyimler asıl anlatılmaya değer şeylerdir çünkü bireyin düş dünyasını ve imgelemini ortaya koyar. (Jung, 2001: 24) Öyküde yaşama tutunacak bir güç kaynağı bulamayan karakterin ruhunda kopan fırtınalar ayrıntılı biçimde aktarılmaktadır.

Yakup Kadri "insan şuurunun altına kadar inmeyince kendi kendini nasıl tanıyabilir? Bizim köklerimiz orada değil midir" (Karaosmanoğlu, 1999: 14) sorusu ile öykülerinde düş dünyalarına ışık tuttuğu karakterlerin ruhsal değişimini ele alma gayesini ortaya koyar. Zamana ve mekâna yabancılaşan, iç sıkıntıları artan, savaşın yıkıntıları ve yitirilen değerler nedeni ile ümitsizliğe sürüklenen karakterleri anlamanın ve anlatmanın yolu ben'in/benliğin inşasını doğru anlamlandırmaktır.

Benlik/kimlik inşasını ortaya koymada önemli bir araç olan mektup türünde yazılmış *Gizli Posta* başlıklı metinler de değişen dönüşen şehir ve şehrin insanlarına eleştirel yaklaşan öykülerdir. İlk öyküde genç bir kız, arkadaşlarının evlenme konusunda kendisine sorularına cevap olarak İstanbul'da kendisinin evlenebileceği bir kimsenin artık kalmadığını açıklar. Öyküde geçmiş zaman, değerlerin ve değerli insanların korunduğu zaman dilimi olarak özlenendir. Genç kız, şanlı tarihin sayfalarını açarak gazi ve şehitlerden minnet ve sevgiyle söz etmektedir. "Ve ölenler benim hakiki nişanlılarım ve ölenler benim en vefalı sevdalılarımdı. Ve bütün içim titreyerek, kalbim boğazıma kadar geçerek sevdiğim yegâne çehreler, 'harp mecmuası'nın şüheda sahifesindeki resimlerdi." (Karaosmanoğlu, 1984: 145) açıklaması ile hafıza deposuna ışık tutarken bireysel tarih ile toplumsal tarihin iç içe olduğuna işaret etmektedir. Genç kızın sözleri Yakup Kadri'nin ulus devletin inşa sürecine verdiği desteği ve savunduğu resmî söylemi hatırlatır. Yaşar Nabi ile söyleşisinde tezli eser meselesine dair görüşünü açıklayan yazar, "elbisenin iç işi, teyeli" gibi olacak bir tezi savunur. (Uludağ, 2005: 69)

Öyküde genç kız, hayalindeki eşi tasvir ederken de yazarın ideolojisinin etkisinde ifade edildiğini düşündüren ifadeler dikkat çeker: "[Y]a vücudunda bir kurşunun izini, ya gözlerinde bir gencin alevini, ya ağzında bir millî kinin acısını taşıyan bir adamdır." (Karaosmanoğlu,1984: 146) Yazarın millî benlik konusunda duyarlığını ortaya koyan bu kısım, "hem kendi dönemindeki insanların hem de sonradan gelen nesillerin millî şuur kazanmaları hususunda kılavuz olmuş" (Şahin, 2019: 289) kahramanlara işaret eder.

"Bir genç kız bir delikanlıya yazıyor" cümlesi ile başlayan *Gizli Posta III* adlı öyküde *Gizli Posta I* öyküsünde olduğu gibi İstanbul'un zaman içerisinde yitirdiği özüne dair eleştirel bir bakış yansıtılır. Kentin olumsuz değişimi genç bir kızın zabit sevgilisine yazdığı mektupta tarih, kimlik ve bellek ilişkisine odaklanan yaklaşımla kaleme alınmıştır. Bireysel tarihe dair sunulan veri, arka planda toplumsal tarih ve kimlik hakkında önemli bilgilere işaret etmektedir.

Çanakkale'de savaşmış olan sevgilisi bir gün yaralı dönüp hastanede kaldığında ona bakan genç kadın kendisine ulvi bir görev olarak verilen bu işi öyküde şu sözlerle anlatır: "Hatırlıyorum, mutlaka, ben asıl, o vakit, kadın oldum ve bir kadın için ana olmak, emzirmek

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

vazifesi kadar harpten yaralı dönen erkeklere bakmak ve onların yarasını sarmak vazifesinin de aynı derecede ulvi ve mukaddes olduğunu hissettim" (Karaosmanoğlu, 1984: 154).

Çanakkale, Türk tarihinde önemli bir kültürel bellek mekânı olarak dikkat çeker. Savaşın mağduru olan kadınların aslında toplumsal vazifeler alıp kendilerini vatanın kurtuluşuna adamaları gerektiği görüşü milliyetçi bir tutumla ortaya konulur. Kadın özne, sadece eş ve anne kimliği ile konumlanır.

Öyküde zihnindeki geçmiş zaman imgeleri ile konuşan/yazan genç kızın güne/güncele dair de eş zamanlı olarak görüş beyan ettiği fark edilir. "Zamanın öznel yaşantısı 'yaşamın akmakta olduğunun' ve sürekli değişen olayların yaşanmakta olduğunun bilincinde olmaktır" (Geçtan, 2020: 313). Genç kız, mekânın kaybolan ruhunu geçmiş ve şimdinin iç içe olduğu bir zincir üzerinden tahlil eder: "Memleket çok değişmiş; İstanbul, hiç eski bildiğim yer değil; ne çehreler eski çehrelere, ne fikirler eski fikirlere, ne hisler eski hislere benziyor" (Karaosmanoğlu, 1984: 152).

Genç kızın öznel deneyimlerine göre kurgulanan "geçmiş manzaraları (Benveniste'nin ifadesine göre) birer inşadır" (Sarlo, 2012: 11). Zihninde şehrin geçmiş, bugün ve gelecek tasarımları yer alırken bu bilgilerin mekâna dair yeniden inşa sürecinin ürünü olduğu anlaşılır. Mektubunda İstanbul'un diğer yüzünden, olumlu yüzünden de söz eden genç kızın geleceğe dair ümidi korumasını sağlayan yorumu vatansever bir yazarın ulus devletin sağlam temellerine beslediği inancı ortaya koyar:

"Neden her biri bir adsız nefer gibi hayat yolunu alınteriyle sökmekte olan kadınlardan ve genç kızlardan haberin yok? Ben bunlar arasındayım. (…) Cephelerden dönenleri gene siperler bekliyor. Bu siperler yeni kurulacak evlerdir. Ve bu evler, bizim son müdafaa hatlarımızdır" (Karaosmanoğlu, 1984: 156).

Evler ve içlerindeki eşyalar öykülerde geçmiş zamanın en önemli tanıklarıdır. Bireyler kimlik ve belleklerini bu mekân ve nesnelerle inşa eder. Onların hatırlamak ya da unutmak istedikleri her şey onlarda muhafaza edilir. Bireysel bellek ve kültürel belleğin inşasında mekân ve eşyanın geçmiş zamana dair tanıklığı "yazılı olmayan tanıklıklar" (Ricoeur, 2012: 193) kategorisinde önemli role sahiptir.

Bir Şehit Mezadı adlı öyküde savaşta şehit düşen askerlerin eşyalarının satışına dair anlatılanlar, nesnelerin tanıklığı bakımından önemli ayrıntılara yer verir. İnsanın var olduğu andan itibaren etrafını kuşatıp onun kimliğinin inşasına etki eden "eşyalar bir anlamda kendisinin yansımasıdır, geçmişini atalarını hatırlatır. İçinde yaşadığı şeyler dünyasının, şimdiki zamanı yaşarken farklı geçmişleri hatırlatan bir zaman dizini de vardır" (Assmann, 2015: 27).

Öyküde şehitlerin eşyalarının satıldığı mekâna en çok zabitlerin geldiği görülür. Ajans haberlerini kıraathanede takip ederken savaşlardan geriye kalan eşyaların satışına da tanıklık ederler. "Ah bu ne hazin bir meşgale idi! Sanki ölen genç açılan sandığın içinden parça parça önümüze çıkıyor ve her parçası bize gamlı sergüzeştinin hikâyesini naklediyor gibiydi" (Karaosmanoğlu, 1984: 121) ifadesi öykünün özünü ortaya koyar. Geçmişi muhafaza eden sandık bir kimliğe sahiptir. Sahibiyle özdeşleşen eşyalar bireyin bedeninin organları gibidir. Geçmişin hatıraları aynı zamanda toplumsal kimliğin de kurucu bileşenleridir.

Şehit mezadı neden gerçekleşir sorusunun yanıtı öyküde ekonomik koşullar üzerinden açıklanır. Şehit olan askerlerin ailelerine eşyaların gönderilmesi masraflı ve zahmetli bir iş olduğundan vefat eden askerin eşyaları satılmakta ve elde edilen gelir onun ailesine gönderilmektedir. Öykünün anlatıcısı, kitaplarla dolu bir bavulun açıldığı mezattan çok etkilenir. Edebiyata büyük ilgi duyduğu anlaşılan Mülazım Sani Cevdet Efendi'nin bavulundan Türkçe ve Fransızca edebi kitaplar ve resimli risaleler çıkmıştır. İstanbul'dan Sakarya kıyılarına kadar taşıdığı bavulunda "Marcel Proust, Bourget, Hervieu"nun kitaplarının yanı sıra *Rübab-ı* Şikeste, Zavallı Necdet ve Eylül'ün de yer aldığı belirtilir. Kendi el yazısıyla doldurulmuş defterler ve mektupları gördüğünde şehidin arkadaşı onların satılmasına izin vermez.

Öyküde anlatıcı, bellek metaforuna dönüşen eşyalar aracılığıyla iç ve dış portrelerin çizilişine tanıklık eder. Okuduğu kitaplardan yola çıkılarak şehidin duygu ve düşünce dünyasına dair tahminlerde bulunulduğu anlaşılır. Kurmaca eserlerin "yalan dolu" dünyasında romantizme daldığı düşünülen zabit ile hayali bir konuşma kurgulanır. Öykünün bu bölümünde Yakup Kadri'nin yazarlık dünyasında sanatın toplum için olduğu ilkesine yöneliş serüveni akla gelir. Savaş yıllarında sosyal meseleleri yazmaya başlayan Yakup Kadri'nin ferdî konulu ilk eserleri ve dönemin onlara benzer diğer eserlerine yönelik eleştiri söz konusudur. Yazar İstanbul dışına çıkarak Anadolu'yu ve savaş yıllarının acı hikâyelerini kaleme almasını sağlayan değişimi şu sözlerle açıklamaktadır:

> Nihayet 1914, 1918 geldi. Garp emperyalizmasının kandan ve yağmadan gözü dönmüş kurt sürüleri, bütün vahşeti ile bizim zavallı ağıllarımızın üstüne de saldırdı ve ortada, ne edebi cemiyetlerden, ne mukaddes sanat davalarından eser kaldı. O zaman bütün acı serahatiyle anladım ki, istiklali uğrunda o derece ter döktüğüm sanat, evvela bir cemiyetin, bir milletin malıdır. (Uludağ, 2005: 13)

Öyküde de şehidin valizinden çıkan kitaplara bakılarak onun dünyaya bakışı hakkında yapılan eleştiri aslında dönemin sanat anlayışına yöneliktir. Şehidin arkadaşı ise vefat eden askerin son dönemde doğru yolda ilerleyerek gerçek sanata eriştiğini şu sözlerle anlatır:

> Merhum hep bunları okurdu ve beynini mütemadiyen hayal ile doldururdu. Fakat, son zamanlarda çok değişmişti; hakikî bir asker olmuştu! (…) Onu kollarım arasına aldığım zaman, yüzünde bütün okuduklarını unutmuş ve yeni yeni sırlara agâh olmuş gibi bir hal vardı. (Karaosmanoğlu, 1984: 124)

Yazarın savunduğu görüşe uygun olarak kurgulanan sonuç kısmında hem millî hem de dinî değerlerin altı çizilmekte ve kültürel kimliği oluşturan unsurlara yer veren bir edebiyatın misyonunun önemi vurgulanmaktadır. Tarihî ve toplumsal meseleleri ele alan Yakup Kadri, acı çeken karakterlerin trajik öykülerini kaleme alırken "toplumun vaveylası" yükselmektedir.

Sonuç

Millî Savaş Hikâyeleri bir heyetle savaşın izlerini gözlemlemek üzere Anadolu'ya giden Yakup Kadri'nin tanık olduğu veya başkalarından işittiği olayların aktarımı ile kurgulanmıştır. Yazar bilgi ve belgeleri kaydederken gazeteci duyarlığı ile yaklaşıp metnin gerçekliğini pek çok yerde vurgular. Dış dünyanın sert ve keskin gerçekliği, karakterlerin öznel deneyim-

lerinde insanî sıcaklığa bürünen dokunaklı öykülerde yeniden şekillenir.

Yakup Kadri'nin farklı sınıflardan karakterleri seçtiği öykülerde belirgin ortak noktalar söz konusudur. Genç yaşlı, kadın erkek demeden tüm karakterlerin kaybediş öykülerinin aktarıldığı kitapta savaşın sadece mekânları değil benliği/kimliği de tahrip eden gaddar yüzü vurgulanır. Sevdikleri kimseler cepheden dönmediğinde dayanılmaz acı nedeni ile şuurunu yitiren karakterler anlatılırken yazarın belleği psikolojik ve sosyolojik boyutları bakımından ele aldığı düşünülür. Geçmişte öğrenilen veya deneyimlenen unsurlar bellek aracılığıyla çağrıldığında duygusal yüklerin şekillendirdiği anılar ortaya çıkar. Sözlü aktarımlarda kişiler zaman ve uzamdan bağımsız şekilde belleğin aldatıcı ve kırılgan yönünün etkisi ile gerçekliği yeniden inşa eder.

Hatırlama pratiğine etki eden faktörler ve geçmişin aktarımı sırasında yaşanan ifade güçlükleri öykülerde anlatılırken geçmiş zamanın zihinlerdeki temsiline odaklanılır. Benzer acılara sahip karakterler kendilerine özgü söz ve davranışları ile kendi benliklerini yeniden inşa ederler. Travmatik deneyim, bazı karakterleri sessiz suskun kılar. Dil, bireyin toplumsallaşma sürecinin en önemli aracı olduğundan iletişim becerisini yitirmiş karakterlerin varoluş sancıları öykülere yansır.

Öykülerde bellek mekânlar ve geçmişin tanıklarına dönüşen eşyaların karakterlerin kimlik inşasına ve aidiyet duygusuna etkisi ele alınır. Sadece bireyin değil toplumun tarihine de damga vuran mekân ve nesneler aracılığıyla düne duyulan özlem ve değişen mekânın ardından duyulan üzüntü anlatılır. Bu noktada insanın hallerini dile getiren öykülerde yalnızca ulusal bir duyarlılık değil aynı zamanda genel olarak insanın ruh hallerinin de yer aldığı söylenebilir. Tarihte ve günümüzde sürüp giden savaşlar ve getirdikleri yıkımları da göz önüne alırsak Yakup Kadri'nin hikâyelerinin evrensel insani değerler ve anlamlar içerdiğini de söylemek yerinde olur.

Hatıralarında ve makalelerinde edebiyatın misyonunu açık bir dille ifade eden Yakup Kadri'nin kimlik ve belleğin inşa süreçlerini kurguladığı edebi metinlerde yazarın düşünce dünyasını ortaya koyan fikirler dikkat çeker. Bireysel ve kolektif belleğin iç içe olduğu öyküler aracılığıyla öznelerin deneyimlerinden yola çıkılarak ortak bir bilinç ve aidiyet geliştirme çabası ön plandadır. Bu bakımdan geç(e)meyen bir geçmişin sadece an'ı değil geleceği de inşa gücüne sahip olduğu düşünülür. Söz konusu bellek bireylere geçmişi anımsattığı kadar aynı zamanda kendilerini onarma, yenileme ve daha farklı bir geleceğin olanaklarını aramaya da yöneltebilir.

Notlar

1 Yakup Kadri'nin eserlerinde "propaganda ve millî kimlik inşası " hususunda Erol Köroğlu'nun çalışması yansıttığı eleştirel bakış ile dikkat çekicidir. İkdam'da 1916 yılında basılan "Dokunma Belki Bir Kahramandır, Küçük Zabit, Sılada, Bir Yüz Karası, Altıpatlar, Zeynep Kadın" adlı altı öykünün Yakup Kadri'nin "zekâsı ve edebi yeteneğine uygun düşmeyen, tuhaf ve rahatsız edici propaganda metinleri" (2016: 18) olduğunu belirtir. Savaş dönemlerinde edebiyata etki eden "meçhul kahraman" ve "meçhul kurban" üretim sürecine tespitleri dikkat çeker: "Yakup Kadri ve propaganda etkinliğine katılan diğer yazarlar bir yandan yeni kurbanların üretiminde savaşçı şeflerle işbirliği yapmış, bir yandan da kendi akıl ve yeteneklerini kurban etmişlerdir" (Köroğlu, 2016: 20).

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

2 Bu çalışmada İletişim Yayınları tarafından 1984 tarihinde yayımlanan ve iç kapakta "Ergenekon 3" alt başlığının yer aldığı baskı esas alınmıştır. Bu metinden yapılan alıntılarda sayfa numaraları belirtilmiştir.

3 Heyete dair bilgi için bkz. İnci Enginün, (1985) Millî Mücadele Edebiyatı'nda Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Erdem, TTK basımevi, I/2, s. 477-492. Nazım Hikmet Polat, İslam Ansiklopedisi Yakup Kadri Karaosmanoğlu maddesi: https://islamansiklopedisi.org.tr/karaosmanoglu-yakup-kadri, Münire Kevser Baş, TEİS Yakup Kadri Karaosmanoğlu maddesi: http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/karaosmanoglu-yakup-kadri,

Yazarların katkı düzeyleri: Birinci Yazar %100

Contribution Rates of Authors to the Article: First Author %100

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Support Statement (Optional): No financial support was received for the study.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Statement of Interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

Akı, N. (2017). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu insan-eser-fikir-üslûp.* İletişim.

Assman, J. (2015). *Kültürel bellek.* Ayrıntı.

Connerton, P. (2019). *Toplumlar nasıl anımsar* (A. Şenel, Çev.) Ayrıntı.

Cuşa, H. (2022). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun millî mücadele konulu hikâyelerinde dirijist bilincin temsili. *Huzursuz bir ruhun panoraması* (Y. Çakmak, Ö. Dikmen, Der.) içinde (479-487). İletişim.

Doğramacıoğlu, H. (2009). Yakup Kadri'nin millî savaş hikâyeleri'nde Yunan mezalimi. *Türkbilig,* 18, 91- 102.

Draaisma, D. (2016). *Sıla hasreti fabrikası* (D. Tunç, Çev.) Yapı Kredi.

Draaisma, D. (2017). *Yaşlandıkça hayat neden çabuk geçer belleğimiz geçmişimizi nasıl şekillendirir* (G. Koca, Çev.) Metis.

Draaisma, D. (2018). *Bellek metaforları zihinle ilgili fikirlerin tarihi* (G. Koca, Çev.) Metis.

Enginün, İ. (1985). Millî mücadele edebiyatı'nda Yakup Kadri Karaosmanoğlu. *Erdem, 1* (1), 477-492.

Enginün, İ. (2019). *Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* Dergâh.

Geçtan, E. (2020). *Psikanaliz ve sonrası.* Metis.

Herbert, C. (2020). *Travma sonrası psikolojik tepkileri anlamak* (N. Azizlerli, R. Güneş Çev.) Psikonet.

Huyugüzel, Ö.F. (1989). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hikâyelerinde Anadolu. *Doğumunun yüzüncü yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu* içinde (99-114). Marmara Üniversitesi.

İlhan, M. E. (2018). *Kültürel bellek: Sözlü kültürden yazılı kültüre hatırlama*. Doğu Batı.

Jung, C. G. (2001). *Anılar düşler düşünceler* (İ. Kantemir, Çev.) Can.

Jusdanis, G. (2018). *Gecikmiş modernlik ve estetik kültür milli edebiyatın icat edilişi* (T. Birkan, Çev.)

Metis.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1980). *Vatan yolunda* (A. Özkırımlı. Haz.) Birikim.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1984). *Millî savaş hikâyeleri* (Ergenekon 3) (A. Özkırımlı Haz.) Birikim.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1999). *Anamın kitabı* (A. Özkırımlı. Haz.) Birikim.

Köroğlu, E. (2016). *Türk edebiyatı ve birinci dünya savaşı 1914-1918 propagandadan millî kimlik inşasına.* İletişim.

Kudret, C. (2016). *Türk edebiyatında hikâye ve roman 1859-1959*. Kapı.

Polat, N. H. (2001) Yakup Kadri Karaosmanoğlu maddesi. İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 24, 465-468.

Özaloğlu, S. (2017). Hatırlamanın yapıtaşı mekânın bellek ile ilişkisi üzerine. *Bir varmış bir yokmuş toplumsal bellek, mekân ve kimlik üzerine araştırmalar* (T. Erman, S. Özaloğlu, Der.) içinde (13-19). Koç Üniversitesi.

Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, tarih, unutuş.* (E. Özcan, Çev.) Metis.

Sarlo, B. (2012). *Geçmiş zaman, bellek kültürü ve özneye dönüş üzerine bir tartışma* (P. B. Charum, D. Ekinci, Çev.) Metis.

Schacter, Daniel L. (2017). *Belleğin izinde: Beyin, zihin ve geçmiş* (E. Özgül, Çev.) Yapı Kredi.

Şahin, A. M. (2019). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hikâyelerinde millî kimlik inşası. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, *5* (10), 275-292.

Traverso, E. (2018). *Solun melankolisi Marksizm tarih ve bellek* (E. Ersavcı, Çev.) İletişim.

Uç, H. (2005). Yakup Kadri'nin hikâyeleri. İlmi Araştırmalar, 19, 149-163.

Elektronik kaynak

Baş, M. K. *Türk edebiyatı isimler sözlüğü* Yakup Kadri Karaosmanoğlu maddesi, (Erişim tarihi:14.12.2021) http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/karaosmanoglu-yakup-kadri

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org